

Resûlullâh Efendimiz sallellâhu ‘aleyhi ve sellem’e İttibâ İmanın Bir Cüz’üdür

Nûrüddîn ‘İTR*

Çev. Hilal GÜZELTEPE**

Rahmân Rahîm Allah’ın adıyla.*** Hamd savaş ve barış hallerinde cihâdı imanın şîârı ve İslâm zirvesinin doruğu kılan Allah [Teâlâ]’yadır.**** Salât ve selâmın en faziletlisi ümmeti inşâ ve ikâmede ve medeniyeti kurmada mücâhitlerin en muhkemi Efendimiz Muhammed sallellâhu aleyhi ve sellem’e, âline, ashâbına ve ihsanla ona tâbî olanlarıdır!

Allah Teâla “Asra yemin olsun ki; iman eden, sâlih amel işleyen ve birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler hâriç, insanlık ziyân içerisinde,” buyurmuştur. Allah Teâlâ asra yemin etmiştir. Asr, yaşayan kişilerin ömür kabıdır. Allah “İman eden, sâlih amel işleyen ve birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler

* Prof., Dr. Nûrüddîn ‘İtr 1937 yılında Haleb’te doğdu. 1958 yılında Ezher Üniversitesi’nde lisans eğitimini, 1964 yılında *el-İmâmü’t-Tirmizî ve’l-muvâzenetü beyne Câmi’ihî ve beyne’s-Sahîhayn* adlı eseriyle doktorasını tamamladı. İki yıl Suudi Arabistan’da el-Câmi’atü’l-İslâmiyye bi’l-Medineti’l-Münevver’e görev yaptıktan sonra Dımaşk Üniversitesi, Şerîat Fakültesi, Kur’ân ve Sünnet Bölümü’ne intikâl etti. Vefât ettiği 23 Eylül 2020 tarihine kadar da aynı fakülteadaki görevini sürdürdü. Çalışmaları hadis, tefsir, fıkıh, siyer, tasavvuf gibi temel İslâmî bilimlerin tamamını kuşattığı gibi diğer sosyal bilimler alanlarını da kuşatacak şekilde geniş bir alanı konu edinmektedir.

** Bursa Uludağ Üniv., İlahiyat Fak., Hadis, BURSA, hilalguzeltepe20@gmail.com
ORCID: 0009-0001-4888-9334

*** Yazarın, çeviriye esas aldığı *İttibâ’u’r-Resûl Sallellâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sahbîhi ve Sellem mine’l-İmân* adlı küçük hacimli eseri (1. baskı, baskı yeri yok, 48 s.) 1431/2010 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışma, merhûm Nûrüddîn ‘İtr Hocaefendi’nin 2020 yılındaki irtihâlinin ardından, rahmete ve şefâat-i Nebeviyye’ye vesile olması niyâzıyla *Hadis Tetkikleri Dergisi’*nde tercüme edilen üçüncü risâlesidir.

**** Köşeli parantez [] içindeki ifadeler tarafımızdan eklenmiştir [Çev.].

hâriç,” ifadesiyle insanoğlundan imanla sâlih ameli cemedden bir topluluğu, hüsrandan istisnâ ederek tahsis etmiştir. Daha sonra “... birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler,” buyurarak önemli bir ameli daha tahsis etmiştir. Çünkü bu tavsiye ile iman sâbit olur ve artar, sâlih ameller yeniden canlanır ve ziyâdeleşir ve sâlih mümin toplum yeniden ortaya çıkar.

İmanla amelin irtibâtını kuran âyet ve hadisler çoktur [3]. Ancak bu sayede mümin kimsenin kemâli hakîki seviyeye çıkar ve bu sayede, Allah Teâla'nın “Bizim uğrumuzda elinden gelen gayreti sarf edenlere gelince, onları bize ulaşan yollara mutlaka yöneltiriz. Şüphesiz Allah iyilik yapanlarla beraberdir,” kavlinin müjdelediği ilâhî inâyetin maiyyetine nail olur. Bu kimseler Allah'ın şerî'atını ikâme için bizzat kendileri nefisleriyle, aileleriyle ve yaşadıkları toplumlarla mücâhede ederler. Bunun sonucunda da Allah onları muhsin sıfatıyla ve has inâyetinin maiyyetiyle lütuflandırır. Allah'ım bizi bu kimselerden kıl!

Bu risâle, müminin hayatında önemli bir konuyu ele almaktadır. O da, imanın hakîkatinin dinde Resûlüllâh'a ittibâ ile gerçekleştiğidir. Müslümanlardan çoğu kimse bu konudan gâfil olup, nefsi emmârenin kötüyü emretme arzularına veya İslâm'dan uzak âdetlere ittibâ ettiklerinden dolayı dinin ahkâmında gevşeklik göstermiştir. Bu sebeple müslüman hatırlatmaya ve ikâza ihtiyaç duyar. Şüphesiz mümin kimseye hatırlatma/öğüt fayda verir. Nitekim, Allah Teâla “Öğüt ver, zira öğüt müminlere fayda verir,” buyurmuştur.

Bu risâlenin ismini ileride de açıklayacağımız üzere, İmâm Buhârî'nin uygulamasından iktibas ettik. Ey mümin! Bu risâleyi tedebbüre ve nefsin arzularıyla mücâhedeğe gayret et ki Allah Teâlâ'nın “Bizim uğrumuzda elinden gelen gayreti sarf edenlere gelince, onları bize ulaşan yollara mutlaka yöneltiriz. Şüphesiz Allah iyilik yapanlarla beraberdir,” kavlindeki inâyet-i hâsseyi kendilerine ikram ettiği kimselerin halkasına dâhil olasın [4].

I. Resûlüllâh'a İttibâ İmandandır

Yakîni kabullerin, seyr-i sulûkunda insanı fiile ya da terke, yakınlığa ya da uzaklığa sevk eden büyük bir etkisi vardır. Söz gelimi kişilerin zihnine, ateşin tehlikeli olduğu düşüncesi yerleşince bütün insanlar ateşten korunmak için güçlü şekilde tedbir alır. Ateşe girmek bir tarafa ona dokunamaz bile. Elektrik akımının geçtiği soyulmuş kablunun hâlini ve vasıflarını bilen herkes, ondan sakınır ve kaçınır. Hayatın tüm hâlleri de bu şekildedir. Kalpte derinleşmiş iman ve kalbî iştiyâk ve haşyete sevk eden sâiklere karşı, Allah Teâlâ'dan hayânın bir gereği olarak, kemâline sevk etmesi karşısındaki durumun niceidir?

İmâm Buhârî'nin Uygulaması

İmâm Buhârî radiyallâhü anh, iman ve amel arasındaki irtibatı görünür hâle

getirmeye ihtimam göstermiş ve Kitâbü'l-İman'a müminin, şeri'at-ı garrânın ahkâmına teveccühü kök salsın diye imanın amelle olan irtibâtını açıklayan çokça bâb [başlığı] açmıştır. Aşağıda bu bâblara dair örnekler vereceğiz.

İmâm Buhârî, 'Resûlüllâh'ı sevmek imandandır' bâbında Enes b. Mâlik radiyallahü teâlâ anh'ın rivâyet ettiği, [5] Peygamber Efendimiz'den naklen, "Sizden birinize ben babasından, çocuğundan ve diğer tüm insanlardan daha sevimli olmadıkça tam iman etmiş olmaz," hadisine yer vermiştir. 'Kişinin kendisi için istediğini kardeşi için istemesi imandadır' bâbında [yine] Enes b. Mâlik radiyallahü teâlâ anh, Efendimiz'den "Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe tam iman etmiş olmaz," sözünü nakletmiştir. Yine Buhârî 'Hayâ imandadır' bâbında Abdullâh b. Ömer radiyallahü teâlâ anhümâ'nın anlattığına göre Resûlüllâh, ensardan hayâ konusunda kardeşine nasihat eden bir kişinin yanından geçerken ona "Onu bırak, zira hayâ imandandır," buyurduğuna dair hadisi nakletmiştir.

'Kadir gecesini namazla geçirmek imandandır' bâbında, Ebû Hureyre radiyallahü teâlâ anh, Resûlüllâhın "Kim Kadir gecesini iman ederek ve Allah'tan karşılığını bekleyerek ibadetle ihyâ ederse geçmiş günahları affolunur," buyurduğunu nakletmiştir. 'Cihâd imandandır' bâbında Ebû Hureyre radiyallahü teâlâ anh'ten naklen, Allah yoluna çıkan kişi hakkında "Allah Teâlâ kendi yolunda cihâda çıkan kimseye, onu sadece benim yolumda cihâd, bana iman, benim resûllerimi tasdik yola çıkarmıştır, buyurarak, o kimseyi cennete koymaya, mânevî ecre ve dünyalık ganimete kavuşmuş olarak, evine döndürmeyi sorumluluğuna almıştır," buyurduğunu rivâyet etmiştir [6]. 'Ramazan'da nafilâ namaz kılmak imandandır' bâbında Ebû Hureyre radiyallahü teâlâ anh'ten naklen, Resûlüllâh Efendimiz "Kim Ramazan ayında iman ederek ve Allah'tan karşılığını umarak ibadet ederse geçmiş günahları affolunur," buyurduğunu nakletmiştir.

Buhârî imanın amelle irtibâtını da açıklamıştır. Bunların vecihlerinden birincisi; (1) "Resûlüllâhı sevmek imandandır" kavlidir. Müminin kendisi için istediğini diğer bir mümin için istemesi de böyledir. Yine 'Hayâ imandandır' ve *as-Sahih*'in Kitâbü'l-İman'daki benzeri bâb başlıklarının her birisi, imanın amelle irtibatlı olduğunu açıklamaktadır. Bu da ilk başlıkta yer almıştır. İkinci başlık, kalbin sevgiyle ameli olup bu da, Peygamber Efendimiz'e ittibân, müminleri hayır yapmaya sevk etmenin ve onlardan ezâyı kaldırmanın en büyük yoludur. Üçüncü başlıkta geçen 'Hayâ imandandır' ifadesi ise müstakîm yolu belirleyen ahlakî ciheti ortaya çıkarır. Çünkü hayâ ayıplanan ya da zemmedilen bir işi yapmaktan ya da yapılması vâcip ve elzem olan işi terk etmekten dolayı korku hissetmektir. Bu da imanın tesirini belirler; bunun da aslı, Allah'dan hayâ duymaktır. İkincisi; (2) Kadir gecesini ibadetle geçirmeyi 'Kim Kadir gecesini iman ederek ve karşılığını Allah'tan umarak ibadetle ihyâ ederse ...' şeklinde ifade etmiş

ve geceyi ibadetle geçirmeyi iman olarak nitelendirmiştir. Bunların benzerleri başka hadis-i şeriflerde de söz konusudur. “Kim Ramazan’ı imân ederek ve sevâbını Allah’tan umarak oruçla ihyâ ederse geçmiş günahları bağışlanır,” hadisi bunlardan birisidir [7]. Bunların her birisinin îzâhı, imanın bunlara sebep olmasıdır. Dolayısıyla amel, imanın vazgeçilmezlerinden birisidir. Bu söylenen esaslar, aşağıda zikredeceğimiz tafsilâtın kısaca ifadesidir:

Birinci Asıl: Şüphesiz ki Nebvî hadis, Allah’ın Kerîm Nebîsi’nin kalbine bol bol verdiği hikmettir. Bu hususa dair âyet-i kerîmeler nâzil olmuştur. Bunlardan birisi Allah Teâlâ’nın “Allah sana Kitâb’ı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediğin şeyi öğretti. Allah’ın sana olan lütfu büyüktür,” kavlidir. [Âyette geçen] Kitâb’ın Kur’ân olduğu ve hikmetle beraber zikredildiği açıktır. İmâm Şâfi ve muhakkikler hikmeti ‘sünnet-i mutahhere’ diye açıklamıştır. Buradan hareketle, ‘Sünnet gayr-i metluv vahiydir. Yani Kur’ân metluv vahiydir; Allah katından harf harf lafzen ve mânen indirilmiştir. Biz Efendimiz’in kalbine indirildiği şekliyle, kıraatiyle ibadet ederiz. Sünnet ise mânen vahiydir. Manası Allah katından vahiydir, lafzı Hakîm Resûl’ün kelâmıdır.

Bedâi’u’l-hikem ve cevâmî’u’l-kelim olma vasfı Peygamber Efendimiz’e has kılınmıştır. Bu sebeple, hadisleri diğer kelâmlardan farklı biçimde eşsiz bir şekilde gelmiştir. Hatta ilim ehlinde bazıları hadislerin mucize olduğu görüşünü benimsemiştir. Fakat hakikatte Peygamber Efendimiz’in kelâmı, ashâbından Hz. Ebûbekir, hulefâ-i râşidîn ve sahâbenin büyükleri gibi, kendisinin mübârek huzurunda bulunan kimselerin kelâmıyla benzeşebilir. Bu da apaçık bir delil olarak ifade etmektedir ki [8], hadis mucize değildir. Fakat bu, Kerîm Nebî’nin beyânının onunla temeyyüz ettiği bir hususiyettir. Bu sebeple de hikmet olarak isimlendirilmeyi hak eder. Şu halde hikmet; anlamları cem’ eden, lâfızları muhkem, manaları muhkem, ifade ettiği anlam derinliği bol söz demektir.

Bu manayı ihtiva eden birçok hadis vârid olmuştur. Bunlardan birisi; İmâm Mâlik’in *el-Muvatta*’da rivâyet ettiği Peygamber Efendimiz’in, “Size iki şey bıraktım. Ona tutduğunuz müddetçe asla sapmayacaksınız. Bunlar; Allah’ın Kitâbı ve Nebîsinin Sünnetidir,” ifadesidir. Aynı şekilde sahîh bir hadiste İrbâd b. Sâriye’den rivâyetle “Resûlüllâh sabah namazından sonra bize gözlerin yaşardığı, kalplerin titrediği belîğ bir vaazda bulundu. Ardından bir kişi ‘Bu vedâ eden bir kişinin vaazıdır,’ dedi. Ey Allah’ın Resûlü bize hangi ahitte bulunuyorsun? Peygamber Efendimiz de ‘Size Allah’tan ittikâ etmenizi, Habeşi bir köle bile olsa yöneticilerinize kulak vermenizi ve itaat etmenizi vasiyet ediyorum. Sizden kim yaşarsa çok ihtilaf görecektir. Mühdes işlerden sakının, çünkü o dalâlettir. Sizden kim buna yetişirse, onun, benim sünnetime ve doğru yola iletilen râşid haliflerin sünnetine sarılması gerekir. Onlara azı dişlerinle sıkıca yapışın,” buyurmuştur [9].

İkinci Asıl: Kur’ân’ın tebliğinden sonra Peygamber Efendimiz’in vazifesi Kur’ân’ı beyân etmektir. O, hadisleriyle bu Kitâb-ı Kerîm’den kalbine indirileni açıklayandır. Bu konudaki âyetler sarıhtir. Birisi Allah Teâlâ’nın şu kavlidir: “Onlara indirileni insanlara açıklayasın diye sana zikri indirdik. Umulur ki te-fekkür ederler.” Aynı şekilde söyleyenden daha azîz olan [Allah Teâlâ] şöyle bu-yurdu: “Sana Kitâb’ı, ihtilâfa düştükleri konuları onlara açıklaman için ve iman eden topluluğa hidâyet ve rehber olsun diye indirdik.” İkinci âyetteki hasr üslûbuna dikkat çekiyoruz.

Şu halde Hak azze ve celle Kerîm Nebî’nin vazifesinin Kur’ân’ı beyân etmek olduğunu açıklamıştır. Yine, hadisin Kur’ân karşısındaki konumunun, mübey-yinin mübeyyen, müfesserin müfesser karşısındaki konumu gibidir. Ulemâ, Ne-bevî hadisin Kur’ân’ı beyân vecihlerini zikretmiştir. Bunlardan önemli olanlarını zikredeceğiz:

(1) **Mücmelin Beyânı:** Mücmel, Kur’ân’ın keyfiyyetini tafsil etmeden vârid kıldığı şeydir. Meselâ “Namaz kılın,” âyeti mücmeldir [10]. Sünnet; namazların vakitleri, farz ve sünnetlerin rekât sayıları, kıraat, namaz kılan kişinin her bir yerde ne dediği ve iftitah tekbirinden başlayıp selâmla namazı bitirinceye kadar namaz esnasında geçen hususlarda âyetin tafsil ve tefsirini yapmıştır. Zekâtta da aynı şekilde sünnet malın her türünün nisâbını, edâ vakitlerini, ne kadar verile-ceğini, kime verileceğini ve diğer tafsilâtı açıklamıştır. Hacc da aynı şekildedir. Âyetler haccın farzlarını zikretmiş; tafsilâtına gelince Nebî Efendimiz Vedâ hac-cında yaptığı haccı ile şifâhî ve amelî tâlim yaparak hac tafsilâtını yerine getir-miştir. Câbir b. Abdullâh’tan nakledildiğine göre o şöyle demiştir: “Resûlüllâh’ı Kurban Bayramı günü bineği üzerinde taş atarken ve şöyle derken gördüm: “Hac menâsıkınızı benden alın. Bu haccımdan sonra bir başka hac daha yapabilir mi-yim bilmiyorum.”

(2) **Müşkilin İzâhı:** Müşkil, anlaşılması [zihinlere] karışık gelebilen şeydir. Bazı sahâbîlere oruç konusundaki “Fecrin beyaz ipi siyah ipinden size ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin, için,” âyeti gibi bazı hususlar müşkil gelmiştir. *es-Sahîhayn*’da ve diğer kaynaklarda yer aldığı üzere, sahîh sünnet, beyaz ipliğin gündüzün beyazlığı, siyah ipliğin ise gecenin siyahlığı olduğunu açıklamıştır [11]. Adî b. Hâtim’den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Fecrde, size be-yaz iplik siyah iplikten ayırt edilir hale gelinceye kadar ...,” âyeti nâzil olunca si-yah ve beyaz iki iplik aldım, yastığımın altına koydum. Geceleyin [ara ara] bakı-yordum, ancak ikisini ayırt edemedim. Sabah Resûlüllâh’ın yanına gittim ve an-lattım. O da “Bundan kasıt gecenin karanlığı ve gündüzün aydınlığıdır,” bu-yurdu.

(3) **Âmm Lafzın Tahsîsi:** “Allah size ölüyü, kanı, hınzır etini, Allah’tan baş-

kasının adına kesilmiş olanı haram kıldı,” âyeti bu kabildendir. Bu konuda Nebvî hadis de vârid olmuştur. “Size iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır. İki ölü balık ve çekirge, iki kan da karaciğer ve dalaktır.” Bu tahsis ya da bir diğer ifadeyle Kur’ân-ı Kerîm nassının ifade ettiği umûmî şeyden istisnâdır [12].

(4) Âyetten Murâd Edilen Mânânın Beyânı: Meselâ “Orada onlar için tertemiz eşler vardır,” âyeti ile ne tür şeylerden temizlendikleri kastedilmiştir? Sünnet onların hayızdan, nifastan, tükürük, balgam ve buna benzer dünya hayatında insan değerini düşürücü sair şeylerden temiz olan kadınlar olduğunu beyân etmiştir.

Aynı şekilde Benî İsrâîl’in durumu hakkında “Şu şehre girin, orada bulunanlardan istediğiniz gibi yiye, kapıdan secde hâlinde girin ve af dileyin ki hatalarınızı bağışlayalım. Muhsin kimselere fazlasıyla vereceğiz. Fakat zâlimler kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler,” âyetinde söz edilen, değiştirdikleri şey neydi? Onlar secde etmediler “hattatün” demediler. Yani bizim günahlarımızı sil ve bize mağfiret et demediler. Bilakis arkaları üstü sürünerek girdiler ve alaycı küçümser bir tavırla “habetün min şa’îratın/arpa tanesi” dediler. Bu sebeple Allah Teâlâ “Bunun üzerine yapmış oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik,” buyurmuştur.

(5) Te’kîd Etmek Üzere Beyân: Bu [beyân türü] Nebvî hadislerde çokça bulunur. Meselâ “Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Malınızın bir kısmını hükûma/yetkililere aktarmayın,” âyetini okuduğumuzda haram mal yemek ve yedirmek konusuna dair ikaz mahiyetinde çok hadis buluruz [13]. Tıpkı Sahîh hadis kaynaklarında geçen, “Hiç şüphesiz kişinin malı ancak el emeği ile kazanmasıyla helâl olur” ve yine “... uzun süredir yolculuk yapan, saçı başı dağınık, üstü başı toz içindeki bir kişiden bahsetti. [Bu kişi] ellerini semâyâya kaldırıp ‘Rabbim, Rabbim! Onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, haramla beslendi. Ne diye duâsına icâbet edilsin ki?’ Buna ilâveten, Kur’ân nassının manasını şiddetle te’kîd eden diğer birçok hadis gibi.

(6) Kur’ân’ı Kerîm’de Zikredilmeyen Zâid Ahkâmı Beyân: Meselâ fitr sadakası, Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmemiş, hadis-i şerîf onun farz olduğunu beyân etmiştir. Nitekim *es-Sahîhahayn*’da ve diğer kaynaklarda sahîh senetlerle sabittir. İbn Ömer’den nakledildiğine göre “Resûlüllâh Ramazan’da her hür ve köle, kadın ve erkek tüm müslümanlara fitr zekâtını hurmadan bir sağ ya da arpadan bir sağ olarak farz kılmıştır” [14]. Meselâ nenenin miras payı, mukarrar sünnette mukarrar şartlara uygun olarak altıda birdir. Yine altın takmanın erkeğe haram, kadına helâl olması, yırtıcı hayvanlardan avını dişleriyle parçalayanların ve kuşlardan avını pençesi ile yakalayanların yenmesinin haram oluşu ve bunun dışındaki pek çok konuya dair, Kur’ân-Kerîm’de bulunan hükümlere zâid hükmü açıklayan birçok sünnet vardır [15].

Üçüncü Asıl: Resûlüllâh'a ittibâ, Hz. Muhammed'in Allah tarafından bütün mahlûkata gönderilen Nebî ve Resûl olduğuna imanı tasdik eden kişiye kat'î suretle zaruridir. Bunu Kur'ân-ı Kerîm çok açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu, dikkat edilmesi gereken mühim bir kaidedir. Sen şer'in hükmüne itaat ettiğinde imanı tahakkuk ettirmiş olursun. Allah Teâla te'kitle zât-ı aliyyesine yemin ederek ve Kerîm zâtına izâfe ederek Resûlüne hitap etmiş ve "Hayır, Rabb'ine and olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar," buyurmuştur. Bu Celîl Rabb'in büyük bir kasemidir. "Hayır, Rabb'ine and olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp ..." yani başka birinin hükmüne yönelmeden "... sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." 'Harcen/Sıkıntı' kavli nefyin siyâkında nekra olarak gelmiştir. Yani 'hiçbir sıkıntı' manasına gelir. Meselâ 'Yatsı namazını geceleyin saat birde kılmaya başladık ve biz son derece yorgunduk. İçimizden biri 'Bu namaz keşke farz kılınmamış olsaydı' derse, aman ha böyle bir şey söylemekten kaçın. Bu tür vesveselerden uzak durun. Başka bir örnekle soğuk şiddetlendi, insanın abdest alma ya da yıkanma ihtiyacı hâsıl oldu. Bu durumda 'Bu zor bir şeydir.' diyip söylenir ve bu hükümden memnun olmaz. Hayır sakın! Böyle [şeyler] söyleme [16].

Ancak, bu ve benzeri durumlarda Müslümandan talep edilen nedir? Talep edilen; mükellef olduğun nefsinde zor gelen şeyin mukabilinde sana şer'an vaz' edilen Allah'ın hikmetini hatırlamandır. Sen Rabbi'nin katında bol sevap ve çok ecir elde etmek için Rabbi'ne varacaksın.

Bu nedenle abdest ve gusül âyetinin peşinden "Allah size herhangi bir zorluk çıkarmak istemez fakat o sizi tertemiz kılmak ve size olan nimetini tamamlamak ister," kavli nâzil olmuştur. Ey insan, şer'î ahkâm; insâniyyetini kemâle erdirmek için ve makâmını Rabb Teâlâ'ya yakınlaştırmak için koyulmuştur. Bunun için nefsinle ve hevâlarıyla ve seni hannâs şeytânın vesveselerine iten tembellikleriyle mücadele etmen gerekir. Daima nefsinde ârız olan duyguların mukabilini hatırla. Ve yine, Allah'a kurbiyet merdiveninde yükselmekte ve terakkî etmekte olduğunu ve Allah katında çirkin sıfatlardan uzaklaşıp âli sıfatlara ilerleyebileceğini hatırla.

Bu kabilden itaat ile imanı irtibatlandıran birçok hadis buluruz. "Kim Ramazan ayını iman ederek ve Allah'tan karşılığını umarak ibadet ederse geçmiş günahları affolunur," "Kim Kadir gecesini iman ederek ve Allah'tan karşılığını umarak ibadet ederse geçmiş günahları affolunur" ve "Ramazan orucu [vazgeçilmez] rükunlardandır," [17] "Kadir gecesini ibadetle geçirmek sünnetlerdendir," hadisleri bunlardan birkaçıdır.

Hadis-i şerif ameli imanla irtibatlandırmıştır. Çünkü amel imanın tahkikidir. Senin Rabb olarak Allah'a, resül olarak Hz. Muhammed'e iman ettiğine dair iddianın ameli tasdikidir. Bir bakış açısına göre bu böyledir. İkinci bir bakış açısı ise Nebvî hadis Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmek için geldiğine göre, Kur'an'a hadisle amel olmadan iman etme iddiası –zahiri kavilde-, münâfıkların üslubu olan şekli bir iddia olur. Allah'ın dininden öğrendiğin ilimle bu ilmin tahkik ettiği sulûka aman ha dikkat et! Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ'nın "Allah'a itaat edin, Resûlüne itaat edin ve dikkatli olun," "Kim Resûle itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur" ve Kur'an-ı Kerim'de buna şahitlik eden diğer naslar mevcuttur [18].

Nitekim Peygamber Efendimiz bu farklılık konusunda birçok hadisinde şiddetli bir şekilde ikazda bulunmuştur. Bunlardan biri Mikdâm b. Ma'dikerib radiyallahü anh'ın rivâyet ettiği "Dikkat edin! Bir kişiye benim bir hadisim ulaşır da, o da koltuğuna yaslanmış bir şekilde 'Sizinle bizim aramızda sadece Allah'ın kitabı vardır. Biz onda helâl olarak ne bulduysak helâl sayarız, neyi de haram olarak bulduysak haram sayarız," der. Şüphesiz, Resûlüllâh'ın haram kılması Allah'ın haram kılması gibidir. Bu Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in Allah'ın Resûlü olduğuna iman eden kimseye apaçık bir şekilde malumdur.

Peygamber Efendimiz sahâbeyi bu konuda vehme düşmekten şiddetle sakındırmıştır. Sahâbe de mahlûkatın en hayırlısına ittibâ etmenin yüceliğine sıkı sıkıya yapışma konusunda son derece hırslı davranmışlardır. Hadis imamlarının bize rivâyet ettiği şu olay bu kabildendir. Nitekim Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Kifâye* adlı kitabında yer aldığına göre, İmrân b. Husayn ashâbıyla beraber oturmaktaydı. Topluluktan bir kişi 'Bize sadece Kur'an'dan bahsedin,' dedi. İmrân da ona "Sen ve arkadaşların Kur'an'a yönlendirilseniz, orada öğle namazının dört, ikindinin dört, akşamın üç rekât olduğunu bulabilir misin? İlk iki rekâtte kıraatin var olduğunu bulabilir miydin? [19] Sen ve arkadaşların Kur'an'a yönlendirilseydiniz, Kâbe'yi yedi kere tavaf etmek gerektiğini ve Safa ile Merve arasında sa'y etmek gerektiğini bulabilir miydin? Daha sonra "Ey kavim! Resûlüllâh'ın hadisine dair ilmi biz [sahâbiler]den alın. Vallâhi şayet böyle yapmazsanız kesinlikle hak yoldan sapacaksınız. Allah'a yemin etti ve bunun hakikat olduğunu ifade etti. Çünkü bu Allah'ın kitabının kat'î nassı ve Resûlüllâh'ın kat'î sâbit hadisidir. Hatta kalbinde Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in Allah'ın Resûlü olduğuna imanı tasdik eden kimse için bu, sarîh imanın açık bir gereğidir.

Dördüncü Asıl: Resûle itaat – ki bu hadisi kabul etmekledir- hidâyet için şarttır. Bu konuda çok ayet nâzil olmuştur. 'De ki Allah'a itaat edin, Resûle itaat edin. Şayet yüz çevirirseniz onun sorumluluğu ona, sizin sorumluluğunuz size aittir. Ona itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz. Resûle düşen yalnızca apaçık bildirmektir,' âyeti bunlardan birisidir. Bu burhânî şartlı bir terkîbtir. Sana 'Senin doğru yolda olduğuna delil senin Resûlüllâh'a itaat etmendir. Yani hadisleri

alıp emrettiği hususlarla amel etmen, nehyettiği şeyden de sakınmandır,” demektedir.

İkisi dışındaki kaynaklarda yer alanlar bir yana, *Sahihayn*'da bu konuya dair hadisler pek çoktur. Büyük sahâbî Ebû Mûsâ el-Eşari'den nakledilen “Allah’ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilmin meseli, bir toprağa düşen bol yağmurun meseli gibidir. Bu toprağın bir türü suyu kabul eder, bol ot ve çimen bitirir; [20] bir türü suyu tutar ve Allah insanlara bu toprakla fayda sağlar; ondan içerler, [hayvanlarını] sularlar ve ziraat yaparlar. Toprağın bir türüne daha düşer ve o da suyu tutmaz, ot bitirmez düz bir arazidir. Bu, dinde fakih olup Allah’ın beni gönderdiği şeyle ona fayda verip öğrendiği ve öğrettiği kişi ve başını çevirip bakmayan, kendisiyle gönderildiğim Allah’ın hidayetini kabul etmeyen kişi gibidir,” şeklindeki hadis bu kabildendir. Bu, uzun vakit şerhe ve tafsile ve insanlığın İslâm’a olan muhtaçlığını beyan eden uzun bir te’life ihtiyaç duyan muazzam bir hadistir. Bu muhtaçlığın vecihleri, Peygamber Efendimiz’in bisetinden sonra hatta asrımızda ve sonraki asırlarda insanlığın hâlini araştırmakla mümkündür. Biz bugün insanların o vakitlerdeki ihtiyacı gibi Resûlüllâh’ın hidâyetine muhtacız. Bu Resûlüllâh’ın suyla vermiş olduğu darb-ı meseldeki sırdır. Bulutlara dokunan kimse hiç su olmadan yapabilir mi? [21] Uzay aracına binen kişi susuz yapabilir mi? Elbette sudan müstağni kalamaz. Öyleyse onlar da aynı şekilde Resûlüllâh’ın kendilerine getirdiği şeylerden müstağni kalamaz. Bu mesel, kadim zamanda çölde yaşayanın ve şehirlinin hatta yirmi birinci asırda şehirleşmenin son noktasına ve hatta medeniyetin son noktasına ulaşan kişinin muhtaçlığını ortaya koymaktadır.

Bu sebeple bu konuda insanın İslâm’a olan ihtiyacını açıklayan *Fikrül-müslim ve tehaddiyâtü’l-elfi’s-sâlise* adını verdiğim, İslâm’ın karşı karşıya kaldığı ve insanların bu zamanda muhtaç oldukları akîdeyi açıklayan hacimli bir kitap te’lif ettim. Bu akîde, insanlığı azgınlıktan ve bu zamanda zirveye çıkmış olan büyük güçlerden kurtaracaktır. Yine bu akîde insanlığın fert, toplum, cemaat, cemiyet ve devletler olarak birbiriyle alâkasını kuracaktır. Yine, bütün toplumlar ile kazanımlar ve kabiliyetler arasında adâleti gerçekleştirecek iktisâdî sistemi hazırlayacaktır. Ayrıca bu kitabımız, asrın meselesi olan insan hakları ve buna bağlı olarak gerçekleşen küreselleşme meselesinin hakikatini de açıklamıştır. Hiç şüphesiz bu problemlerin her birinde gerçek çözüm, ancak ve ancak Peygamber Efendimiz’in Kur’ân-ı Kerim’de ve hadîs-i şerifte getirdiği şeylerdir. Bu sebeple hadiste geçen son derece hikmetli ve mükemmel mesel “bir toprağa düşen faydalı bol yağmur,” gibidir. Bol yağmur, muhtaçlığa ve şiddetli ihtiyaca delalet eder. Bundan dolaydır ki bu suya ‘ğays/bereketli yağmur’ ismi verilmiştir.

Beşinci Asıl: Resûlüllâh’a ittibâ, sevenlerin muhabbetinin doğruluğunu ispat

için zarurîdir. [22] Akıldan ve doğrudan uzaklaşan ve insanın özgür olduğu iddiasıyla maddeye taparak sapıp inkâr eden kişiler hariç, bütün insanlar muhabbetüllâhî talep eder. Allah sübhânehû ve teâlâ ise hepsini talep eder. Fakat bize bu konuda delil gerekir. Burada Kur'ân'ın bu iddiayı tahkik etmek için takrîr ettiği bir imtihan vardır. Ayet-i kerîme son derece sağlam, kesin ve güçlü bir şekilde, “De ki Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah ğafûr ve rahîmdir,” buyurmuştur.

Tefsir imamları bu ayet hakkında; bu Allah'ın muhabbetüllâh iddiasında bulunan kavimleri sınadığı bir imtihandır. Ve onlara şöyle buyurur: “De ki Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun,” Resûlüllâh'a tabi olun ki, “Allah da sizi sevsin.” Bu imtihan, tüm zamanlar ve tüm mekânlardaki bütün insanların önüne konulmuştur. Muhabbet ve isyanın bir arada bulunması imkânsızdır. Bu yüzden onların hikmeti konusunda tasavvuf erbâbı şöyle demiştir:

İlâha isyân ediyorsun! Zâhiren onu sevdiğini iddia ediyorsun;
Ömrüme yemin olsun ki! Bu, Kıyasta benzeri olmayan bir iddiadır!
Şayet sevginde sadık olsaydın! Ona kesinlikle itaat ederdin;
Şüphesiz seven, sevdiğine itaat eder...

İtaatlerin en üstünü ve en büyüğü muhabbet itaatidir ve Allah Teâlâ'ya muhabbet itaatidir. Aynı şekilde Resûlüne muhabbet de, ayetlerin ve Resûlüllâh'ın hadisinin ışığında marifet ve tefekkürden ortaya çıkar. İşte o vakit irade zayıflar ve boyun eğer. [23] Kalp itaatkâr bir şekilde varlığın tatlılığını hissetmek için Rabb'e yönelir. Hakîki ma'bûd Hakk Teâlâ'ya ibadetin lezzetini alır. Resûlüllâh'a ittibâa tutunur. Ta ki “Sizden biriniz, hevâsı getirdiğim şeye tabi olmadıkça tam iman etmiş olmaz,” hadisini tahakkuk ettirir.

Altıncı Asıl: Resûlüllâh'tan tebliğin vücûbiyeti. Bu mana Nebevî hadisin ehemmiyetine ve faziletine delâlet eden âyetlerden tarif ettiğimiz şeylerden ve bize ilmi ve talimi emreden ve ulemânın faziletini açıklayan âyetlerin yanı sıra mütevatir hadislerden öğrenilir. Bunlardan birisi, Peygamber Efendimiz'in “Burada hazır bulunanlar, bulunmayanlara tebliğ etsin. Bilginin ulaştırıldığı nice kimse vardır ki ilk işitenden daha iyi kavrar,” kavli-i şerîfidir. Yine “Allah benim sözümü işitip tebliğ eden kişinin yüzünü ak etsin. Nice fıkıh bilen vardır ki fakih değildir. Nice kendisine bilgi ulaştırılan vardır ki bizzat işitenden daha anlayışlıdır,” ifadesi de mütevatir hadislerdendir [24].

Buradan hareketle sahâbe-i kirâmın fazileti ortaya çıkar. Onlar âlem ile Peygamber Efendimiz arasındaki elçiler ve araçlardır. Sahâbenin fazileti kat'i Kur'ân naslarıyla ve Nebevî mütevatir hadislerle sabittir. “Siz insanlar arasından ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” Bu açık ifade her ne kadar tüm üm-

metleri kapsasa da nastaki ‘siz’ hitabını mülâhaza et. Hitab ilk olarak ashâba yöneltilmiştir. Hudeybiye günü ağacın altında bulunan ashâb hakkında “O ağacın altında sana beyat ettiklerinde Allah o müminlerden razı oldu,” kavli de böyledir. Aynı şekilde Kur’ân muhâcirlerin faziletini açıkça belirtmiş ve onlar hakkında “Onlar sadık kimselerdi,” buyurmuştur. Kur’ân ensârın faziletini de açıkça beyan etmiş ve “Onlar kurtuluşa erenlerdir,” buyurmuştur. Hatta Peygamber Efendimiz de ashâbını sevmeyi imânın bir ölçüsü kılmıştır. Nitekim *Sahîhayn*’da da geçtiği üzere Peygamber Efendimiz “İmânın alâmeti ensarı sevmektir. Münâfıklığın alameti ise ensara buğzetmektir,” buyurmuştur [25].

Tüm bunlardan hareketle iman, ilim, amel, muhabbet ve duygular bunların hepsi Resûlüllâh’ın hadisine bağlanmakla irtibatlı ve ona bağlıdır. Çünkü hadis ashâb-ı kirâmın Peygamber Efendimiz’in emrine uyarak ve onlara öğrettiği şeylerden öğrendiklerine tabi olarak tebliğ ettiği şeydir.

Buradan hareketle iki önemli şık ortaya çıkar. Birincisi, iddia sahiplerinin ileri sürdüğü “Hadiste doğru yalanla karışmışken, bize nasıl onlarla amel etmemizi emredebilirsin, son derece ileri boyutlara ulaşmış fazilet çeşitlerini bunlardan hareketle nasıl belirleyebilirsin?” şeklindeki iddiadır. İkincisi ise “Hadisle amelin yönteminin ne olduğu” şeklindeki istifhamdır.

İlk sorunun cevâbı hadisteki yalan ve zayıfın durumuyla alâkalıdır. Ümmet bu sorunu sahîh senedlerle vârid olan hadislerde geçtiği üzere, sahâbe-i kirâm zamanında ilk günden itibaren çözmüştü. Büyük tabîi Muhammed b. Sîrîn “Onlar (yani sahâbe-i kirâm) isnâdı sormazlardı. Fitne vaki olunca, “Bize râvîlerinizin [26] adlarını söyleyin,” dediler. Dolayısıyla, Ehl-i sünnete bakılır ve onların hadisi alınır, ehl-i bid’ata bakılır onların hadisi alınmaz.

Malum olduğu üzere fitne, sahâbenin çok olduğu hicrî otuz altı senesinde meydana geldi. Gerekli elemeyi yaptılar ve isnâda tabi olma sünnetinin yolunu açtılar. Şer’î kaidelere uygun kabullere göre, râvîler hakkında söz söyleme ve değerlendirmede bulundular. Bu kâideler bizzat ulûmu’l-hadiste kayıt altına alınmıştır.

Aynı şekilde, İmam Müslim’in *es-Sahîh*’inin mukaddimesinde rivayet ettiği “Beşir el-Adevî İbn Abbâs’a geldi. Hadis rivâyet etmeye ve ‘Resûlüllâh şöyle buyurdu, Resûlüllâh şöyle buyurdu’ demeye başladı. Bu esnada İbn Abbâs hadisine kulak vermiyor ve ona bakmıyordu. Bunun üzerine ‘Ey İbn Abbâs! Bana ne oluyor ki, senin hadisimi dinlediğini görmüyorum? Sana Resûlüllâh’tan hadis rivâyet ediyorum ve sen dinlemiyorsun’ dedi. İbn Abbâs ‘Biz vaktiyle bir kişinin Resûlüllâh şöyle buyurdu dediğini işittiğimizde, gözlerimiz dört açılır, can kulağımızla onu dinledik. İnsanlar zor ve uysal develerle yolculuk yapmaya başladıklarında biz de o insanlardan hadis almaz olduk,’ dediği hadisi de böyledir.

Öyleyse ey Müslüman mutmain ol! Şüphesiz bu ümmet bâtulda ittifak etmekten korunmuş ve masumdur ve din-i İslâm âlemlerin Rabbi'nin üstlenmesi ile korunmuştur: [27] “Şüphesiz kitabı biz indirdik ve onu koruyan da şüphesiz biziz.” Kur'ân katî tevatür yoluyla korunmuştur. Sünnet ise sahâbe-i kirâm asrından itibaren ümmetin takip ettiği tenkid yolunu izleyerek âdil, zâbit ve sahîh senedlerle müteselsil râvîler vasıtasıyla ve son derece ileri düzeyde bir muhâfazayla korunmuştur. Bu konu uzun araştırmalara kapı açacak bir meseledir ve bu kitapta esas maksadımız olan konunun uzamaması için bu konuya girmiyorum.

‘Nebevî hadisle nasıl amel edeceğiz?’ şeklindeki ikinci sorunun cevabına gelince; evet bu önemli bir husustur. Bu soruya, sahâbenin hâline ışık tutan bir risâleden hareketle cevap vereceğiz. Bu risâleyi Ali b. Hazm ez-Zâhirî sahâbeden fetvâ verenler hakkında telif etmiş ve burada en çok fetva veren yedi sahâbeye yer vermiş ve her birinin verdiği fetvalardan kâmil bir fıkıh kitabı teşkil edecek şekilde bir mücellid hacminde bilginin olduğunu beyan etmiştir. Orta düzeyde fetvâ veren sahâbîler ise otuz küsürdür -yani otuz iki ya da buna yakın.- Her birinin fetvasını küçük bir cüz kadar bir risâlede toplamak mümkündür -yani on on beş sayfalık bir risâlede.- Kendilerinden sadece iki ya da üç meseleye dair görüş nakledilen az sayıda fetvâ verenlerin sayısı ise yüz altmışa ulaşır. Böylece toplam yedi, otuz iki ve yüz otuz civarındadır. Bunların toplamı, tek tek sayan bu âlimin tespiti ile kendilerinden fetvâ nakledilmiş olan sahâbenin tamamıdır [28]. Bu kimseler, fakîh sâhâbî, tâbiîn ve onlardan sonrakilerin kitaplarındaki görüşlerin bu kişinin tek tek tetkik ederek ortaya koyduklarıdır.

Öyleyse ‘Bu hadistir. Herhangi bir ölçü ve mizan olmadan o hadisle amel edirim.’ dememiz doğru değildir. Çünkü sahâbenin hepsi içtihat etmedi. Onlarda içtihat, muayyen ve sayılı kişilerle sınırlıydı. İctihâdın şartları vardır. Hüküm koymak isteyen kişinin bu şartları yerine getirmesi gerekir. Meşhûr olmayan kimselerin takip edeceği yol ise müctehitlerden almaktır. Onların delillerinin temelleri Kur'ân ve hadise dayanır. Bu ikisiyle amel de ulemânın açıkladığı şekildedir. Bu da bizzat sahâbenin kendisinin tatbik ettiği yöntem idi. Tâvûs b. Keysân'a ‘Resûlüllâh'ın ashâbına yetiştin. Vaktini onlar arasından sadece şu çocuğamı ayırdın?’ denildi. O da ‘Ben Muhammed'in ashâbından yetmiş kişiye yetiştim. Hepsi ne zaman bir şey hakkında ihtilafa düşseler, o konuda gider İbn Abbâs'ın sözüne itimat ederlerdi [29].

II. Barış Cihâdı

Cihâdın avâm ve havâs arasında hususî anlamıyla örfî manası meşhur olmuştur; o da i'lâ-i kelimetüllâh uğruna düşmana karşı kıtâl manasıdır. Bu kullanımın dolaşımı o kadar çok yayılmıştır ki kelimenin örfî umûmî anlamı neredeyse unutulmuştur; o da, umumî lugavî manası bir yana bırakılıp, nefis, aile ve toplum

özelinde gayret sarf etmek şeklindeki manasıdır. Bu da mutlak olarak gayret sarf etmektir. Bunun böyle algılanması, Kurân ve hadiste ve önde gelenlerin kitaplarında örfî hususî anlamıyla geçmiş olmasından kaynaklanır. Bunu bilmemek, pek çok kimsenin yanlış anlamasına ve bazı kimselerin de toplumu yanlış yönlendirmesine ve hatta bu [anlamı] tahrîb, fi sebîlillâh cihâda dair hüccet ve cihâd farzını edâ vasıtasıyla gerçekleşir. Bu kimseler, kıtâl cihâdı bittiğinde Allah'ın şerî'atını kâim kılmak için bir başka tür cihâdın başlaması gerektiğini nereden bilsinler? Oysa bu, kıtâl şeklindeki cihâdın hedeflerinden birisidir. Dolayısıyla Müslüman kimse şartlar nasıl olursa olsun mücahittir.

İşaret edilen manayı gösteren Kitâb ve sünnetten, büyük imamların ifadelerinden deliller pek çoktur [30]. Bu konuda Kur'ân'da yer alan temel esaslardan bir tanesi Allah Teâlâ'nın el-Ankebût sûresinin sonunda geçen, "Bizim uğrumuza cihâd eden kimseleri yollarımıza yönlendiririz. Hiç şüphesiz Allah muhsinlerle beraberdir," şeklindeki ifadesidir. Söylenildiğine göre bu sûrenin tamamı Mekki'dir. Bunu İbn Kesîr ve onun dışında başkaları kesin bir ifade ile dile getirmiş ve başka bir görüş de ifade etmemişlerdir. Bu görüş, aynı zamanda Hasan el-Basrî'nin, İkrime'nin, 'Atâ'nın ve Câbir b. Zeyd'in de görüşüdür. Bir kavle göre İbn Abbâs'ın ve onunla birlikte Katâde'nin görüşüne göre ise sûrenin tamamı Medeni'dir. İbn Abbâs'a ait bir başka görüşe göre ise, baş tarafında geçen on âyet hâriç sûrenin tamamı Mekki'dir, ilk on âyet ise Medeni'dir. Mekke'de bulunan Müslümanların durumu hakkında nâzil olmuştur. İbn Atiyye de bu görüşü tercih etmiştir. Zâhir ve râcih olan ise, sûrenin Mekki olduğu görüşüdür. Nitekim elif lâm mîm şeklinde hurûf-i mukatta'a ile başlaması, konusu, üslûbu, âyetlerinin kısalığı, müşriklerle hüccet yarışına girmesi, peygamber kıssalarını zikretmesi buna delâlet etmektedir. Bu sayılan özelliklerin her birisi Mekki Kur'ân'ın alâmet ve göstergelerindendir. Her hâlükârda, konumuza şahid olarak gösterdiğimiz âyet ulemânın geneline göre Mekki'dir. Bundan dolayıdır ki Süddî ve diğerleri "Bu âyet kıtâlin farz kılınmasından önce nâzil olmuştur," demiştir. İbn 'Atiyye bu konuda mu'allak olarak bu âyetin örfî cihâddan önce nâzil olduğunu söylemiştir [31]. Bu hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın dini ve onun rızasını talep uğrunda umûmî cihâddır. Onun bu ifadesi, şerî'atin diğer ahkâmını da içermekte olup harpteki cihâd da bunlardan birisidir. İmâm Ebû Süleymân ed-Dârânî "bu âyetteki cihâd sadece düşmanla kıtâl değildir, aksine dine destek olmak, dini geçersiz kılmak isteyenlere karşı gelmek, zâlimlerin kökünü kurutmaktır. Bunların en büyüğü ise ma'rûfu emredip, münkeri nehy etmektir," demiştir. Bu âyeti tefsir eden imâmların görüşleri bu umûmî anlama binaen birbirini te'yit eder. ed-Dârânî'nin kelâmını tenkit etmek üzere İbn 'Atiyye "Allah'a itaat uğrunda nefisle mücâhede de bu tür cihâda dâhil olup bu cihâd-ı ekberdir," demiştir. Aynı görüşü el-Hasen ve başkaları da ifade etmiştir. Bu konuya dair

Nebî sallellâhü aleyhi ve sellem'den nakledilen “Küçük cihattan büyük cihâda döndünüz,” şeklinde bir hadis de vardır. el-Hasen âyetin âbidler hakkında olduğunu söylemiştir. İbn Abbâs, el-Hasen ve İbrâhîm b. Edhem âyetin bildikleri ile amel eden kimseler hakkında olduğunu söylemiştir. Nitekim Nebî sallellâhü aleyhi ve sellem “Kim bildiği bir şeyle amel ederse, Allah da ona bilmediği şeyi öğretir,” buyurmuştur [32]. Bazı âlimler, Allah Teâlâ'nın “Allah'tan ittikâ edin, Allah da size öğretsin,” âyetiyle istidlâl meyletmiştir.

Ulemâdan birisi Ömer b. Abdülazîz'e “Bildığımız şeyle amel etmedeki kusurumuz, bilmediğimiz şeyi öğrenme konusunda bizi mahrum bıraktı,” demiştir. İbn Atiyye bu ifadeyi şu şekilde kaydetmiştir; Ömer b. Abdülazîz “Bildığımız şeyle amel etmedeki kusurumuz, bilmediğimiz şeyi öğrenmekte bizi mahrum bıraktı. Bildüğümüzün bir kısmı ile bile amel etseydik, bedenlerimizin tâkat getiremeyeceği kadar çok ilme mirasçı olurduk. Allah Teâlâ “Allah'tan ittikâ edin ki, Allah da size öğretsin” buyurmuştur.” Dahhâk, “Kim ki cehd ederse” ifadesini ‘Cihâd uğrunda cehd ederse iman üzere sebât yoluna onu yönlendiririz demektir,’ demıştır. İbn Abbâs da, ‘Bize itaat yolunda cehd ederse onu sevâb yolumuza yönlendiririz’ anlamındadır, demiştir. Kurtubî'nin dile getirdiği görüş de budur [33]. Bu mana, daha önce geçen görüşlerin tamamındaki itaat türlerini içine alan bir manadır. Düşünen kimse için için apaçık anlaşılacağı üzere, Kurtubî'nin kelâmı bu söylenilen görüşlerin tamamını ifade etmektedir. Âyet, bu önde gelen büyük âlimlerin anladığını gösteren kavillerin de delâlet ettiği üzere, umûmî cihâd manasına gelmektedir ki bu da Allah'ın şer'âtını ikâme etmek ve onunla amel etmektir. Bazı imamların âyeti cihâd diye tefsir ettiği ancak açıklarken onu umûmî manada kullandığını da görmek mümkündür. Bu ifade ile sanki âyet daha önce de geçtiği üzere, “Cihâdı ve her türlü itaati kuşatan bir anlam içermektedir,” demek istemektedir. Dolayısıyla bu kaviller arasında bir zıtlık yoktur. Yine de en doğrusunu Allah bilir.

“Kendi yollarımıza yöneltiriz” ifadesi İbn Kesîr'in de ifade ettiği üzere, ‘Dünya ve ahirette kendi yollarımıza, yani rızamızın yollarına yönlendiririz’ anlamına gelmektedir. Yûsuf b. Esbât da bu, “Niyeti islâh etmek, daha fazla sevmek ve daha fazla anlamak” anlamındadır, demiştir. Bu da kulun, güzelliğine güzellik katarak güzelleşmekle karşılık vermesi, önceki var olan ilmine ilâveten yeni bir ilmin öğretilmesiyledir. Bu da hâlimden Allah Teâlâ'nın razı olduğu kimsenin hâlidir. “Hiç şüphesiz, Allah muhsinlerle beraberdir,” demek, ‘hasenâtu en üst düzeyde olanlarla beraberdir’ demektir. İsâ aleyhisselâm'dan nakledildiğine göre kendisi, “Gerçek ihsan, ona iyilik edene ihsanda bulunman değil, sana kötülük yapana iyilik etmendir,” demiştir. Elbette bu da hiç şüphesiz ihsânın bir türüdür; hatta ihsânın en üst mertebesidir. Âyet bu anlamı da başka anlamları da içermektedir [34]. Barışta cihâdın getirdiği en önemli şey Kur'ân'dır, ilim talebi ve

neşridir, davettir, bätül ehlinin şüphelerini geçersiz kılmak ve helâl kazançtır.

Kur'ân İle Cihâd

Kur'ân ile cihâda gelince, Allah Teâlâ “Kâfirlerle itaat etme. Onlara karşı onunla büyük bir cehdle cihâd et,” buyurmuştur. İbn Abbâs ‘Kur'ân ile’ demiştir. Burada her ne kadar Kur'ân'dan bahsedilmemiş olsa da, ‘onunla’ kelimesindeki zamirin, anlamın apaçıklığı, Kur'ân'ın şânının yüceliği ve makamının yüceliği sebebi ile Kurân diye tefsir edilmesi uygundur. Nitekim Allah Teâlâ'nın “Onu biz hiç şüphesiz Kadir gecesinde indirdik,” ifadesinde olduğu gibi. Buradaki zamirin kılıç ile tefsiri uygun değildir. Zira sûre Mekki'dir. Âyetten önce kılıçtan bahsedilmemiş olması bir yana kıtâl ile emredilmeden önce nâzil olmuştur ve söz konusu mana, Kur'ân'ın şöreti ve şânının yüceliği kadar meşhur değildir. “Onlarla, onunla büyük bir gayretle cihâd et,” ifadesi bir kesinti olmaksızın demektir. Nitekim Allah Teâlâ “Küffâra ve münafıklara karşı cihâd et ve onlara karşı sert davran,” buyurmuştur.

Bu Kurân ile olan cihâd, ciltlerce eserle açıklanması gereken büyük bir bahistir. Konuya dair bazı mühim başlıkları zikredeceğim: ilk olarak Kur'ân'ın beyânî, ilmî, gaybî teşrî'i vb. hususlardaki icâzının beyânı; [35] ikinci olarak tevhidin beyânı ve şirkin, maddeciliğin ve dehriyyenin beyânı, üçüncü olarak nübüvvât ve özellikle Efendimiz Muhammed sallellâhü aleyhi ve sellem'in nübüvveti ve azametinin beyânı; dördüncü olarak âhirete ve âhret âlemlerine ve durumuna iman, beşinci olarak Kur'ân'daki şer'î hükümlerin ve pek çok sair hususun ifadesinin beyânı.

İlim Talebi ve Neşriyle Cihâd

İlim talebi ve neşri için cihâda gelince, Allah Teâlâ “Mü'minlerin hepsinin birden kıtâl için sefere çıkmaları olacak şey değildir. Onlar arasından her bir fırkadan bir grup, dinde derinleşmek ve kendilerine döndüklerinde kavimlerini uarmak üzere ayrılmalı değiller miydi? Belki onlar sakınırlardı,” buyurmuştur. Rivâyetlerin büyük çoğunluğu, bu âyetin, cihâdın önde gelen kimseler için farz olmadığını açıklamak üzere nâzil olduğu, aksine cihâdın onlar için farz-ı kifâye olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Onlardan bir grup cihâd için çıkmalı, bir diğer grup ise dinde derinleşmek [36] ve harîm-i ismeti korumak üzere beklemelidir. Zira herkes kıtâl için sefere çıkmış olsa, geride kalan aile efrâdı zayi olur, hayatın doğru şekilde devamı için gerekli olan zarûrî ve mühim gereksinimler boşa çıkardı. Dolayısıyla onların içinden her bir fırkadan, kabileden ve cemaatten bir grubun dinde derinleşmek üzere ayrılmalı, harîm-i ismeti muhâfaza etmeli ve kıtâl için sefere çıkanlar döndüğünde onlara gerekli şeyleri öğretmelidir. Yani, bildikleri şer'î ahkâmı ve Efendimiz sallellâhü aleyhi ve sellem'e nüzulü süreklî yenilenen hususları anlasınlar diye şehirde kalırlar.

Bu âyet ilim talebinin vücûbiyeti ve fî sebîlillâh cihâd olduğu konusunda büyük bir esastır. Bu manaya delâletinin izâhı şudur ki, Nebî sallellâhü aleyhi ve sellem kîtâle çıkmayıp tek başına şehirde kaldığında ‘keşke mü’minlerden bir taife sefere çıkmayıp da kalsaydı,’ manasınadır. Fırkanın geride kalanları Nebî sallellâhü aleyhi ve sellem ile kalarak din ilmini ondan tahammül ve ahz etmek ve derinlemesine anlamak üzere “Her bir fırkadan bir grup kîtâle çıkmamalı değil miydi?,” Böylece, kîtâl için gidenler kendilerine dönünce duyup bildikleri hususları onlara haber verirlerdi. Âyet-i kerîme dinde derinleşmeyi, fî sebîlillâh cihâda mukâbil bir tür çıkma olarak tespit etmiştir. Bu da, dinde derinleşme ve başkasının derinleşmesini sağlamanın vücûbiyetini göstermektedir. Bu, farz-ı ayn değil, kifâye yollu vacip bir husustur. Çünkü Allah Teâlâ, bu işi her tâifeden bir gruba vacip kılmıştır.

İlim talebini cihâd olarak vafeden hadîs-i şerîfler vârid olmuştur. Bunlardan birisi, Enes b. Mâlik radiyallâhü anh’tan nakledilen hadîs olup, onun ifade ettiğine göre Allah Resûlü sallellâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, [37] “Kim ki ilim talebi gayesiyle yola çıkarsa, o kişi dönünceye kadar fî sebîlillâh cihâda çıkmıştır,” buyurmuştur. Hadîsi Tirmizî kitabında kaydetmiştir. Yine, Ebû Hureyre radiyallâhü anh’tan nakledildiğine göre o şöyle demiştir: “Resûlüllâh sallellâhü aleyhi ve sellem’i şöyle söylerken duydum: Kim şu mecidime sadece ve sadece öğrenmeye veya öğretmeye gayret ettiği bir hayır için gelirse, o kimse fî sebîlillâh cihâd eden kimse konumundadır. Kim de bunun dışında bir gaye ile gelirse, bu kişi de başkasının malını gözetlemeye devam eden kişi hükmündedir.” Hadîsi İbn Mâce ve Hâkim kitaplarında kaydetmiştir. ‘Şu mecidim’ ifadesi sınırlandırmak ve şart koşmak üzere söylenmiş bir ifade değil, aksine o vakitler ilmin neşri için yegâne merci olması sebebiyledir. Dolayısıyla fazilet ilim talebelerinin veya hocalarının sâdik bir niyetle yöneldiği diğer mecitleri ve sair ilim tahsil mekânlarını da içine almaktadır. Nitekim Efendimiz, “Mescide ancak ve ancak öğrenmeye veya öğretmeye gayret ettiği bir hayır için gelirse,” buyurmuştur. Bu ifade, her türlü ilmi ve fayda sağlayan tadrîs faaliyetlerini içine almaktadır. Bu hususu iyice anla ve fırsatı ganîmet bil. Ayrıca zikri geçen âyet-i kerîme ilim talebinin son derece yüksek faziletini de göstermektedir. [38] Zira ilmi, cihâdın karşılığı olarak tayin etmiştir.

Bu hususa dair *es-Sahîhayn*’da ve diğerlerinde yer alan hadîs-i şerîfler çok fazladır. Bunların en câmi’ olanı, aşağıda gelecek olan hadîs-i şerîftir ve burada sadece onu zikretmekle yetineceğim: Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’nin Ebû’d-Derdâ radiyallâhü anh’tan naklen kitaplarında kaydettiğine göre, o şöyle demiştir: “Resûlüllâh sallellâhü aleyhi ve sellem’i şöyle derken duydum: Kim ki, ilim tahsil ettiği bir yola girerse, Allah Teâlâ o yol sebebiyle onun için cennet yollarından bir yola girmeyi kolaylaştırır ve melekler, ilim talebesini râzı etmek

üzere, kanatlarını onların ayaklarının altına serer. Âlim kimseye, göklerde ve yerde olan her varlık, suyun derinliklerindeki balıklar istiğfâr eder. Âlimin âbide olan üstünlüğü, dolunay gecesindeki ayın sair yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler, nebilerin mirasçılarındır. Nebiler dinar veya dirhem miras bırakmazlar. Onlar ancak ilmi miras bırakırlar. Kim ilim mirasını alırsa, bol miktarda pay almıştır.” Bu hadisi İbn Hibban sahîh olarak nitelendiririr. “Melekler, ilim talebesini râzı etmek üzere, kanatlarını onların ayaklarının altına koyar” ifadesi yerine, bir başka rivâyette, “melekler kanatlarını ilim tâlibi için yerlere serer,” ifadesi geçmektedir ki [39] bu kanatların yere serilmekten maksadın ‘yayar’ demek olduğunu açıklamaktadır. Bu da her ilim talebesinin istekli olması gerektiği mühim bir faydaya işaret etmektedir. O da şudur ki, melekler, ilim talebesinin, Allah Teâlâ’nın rızasını arzu ederek ilim tahsil ettiğini ve diğer hallerinin de ilim talebine uygun tezâhür ettiğini anlayınca, kanatlarını onun için açar ve onlar üzerinde ilim tâlibini taşır. Bu sayede eğer yürümekte ise yalın ayak kalmaz ve yorulmadan selâmetle yol alır. Uzun yollar onun için yakın olur. Yolcuların başına gelen hastalık, malının kaybolması, yolu şaşırması gibi musibetler onun başına gelmez.

Ulemâ ilim talebini, farz-ı ayn olan ve farz-ı kifâye olan diye iki kısma ayırmıştır. İlki, i’tikâda dair ahkâm, namaz, zekât, oruç, insanın meşgul olduğu mesleği ve insanlarla ilişkilerinde ihtiyaç duyduğu muâmelâtı gibi farz-ı ayn olanlardır. Bunların her birisini öğrenmek, her Müslümana farz-ı ayndır. Buna dair Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem’den sâbit mütevâtir hadis vârid olmuştur. O, “İlim talep etmek, her Müslümana farzdır,” buyurmuştur. Oysa Müslümanların dinleri konusundaki kusurları ne kadar da çoktur. İkinci kısma gelince, maslahat gereği [40] elde edilmesi zorunlu olan hadd cezâlarının icabının yerine getirilmesi, san’at ve benzeri hususlarda normal hayatta kişiye fayda sağlayacak ilimlerin öğretilmesi ve çağın gereği olan faydalı sair ilimlerin tahsili gibi farz-ı kifâye olan kısımdır. Bunların her biri farz-ı kifâyedir. İslâm ümmeti üzerine bunların kifâyet miktarınca tahsili vaciptir. Aksi durumda, herkes toptan mesûl olur. Dolayısıyla kim, bu ilimlerden bir şeyi talep ederse ve onunla kâfi olan hâsil olmazsa, ona da niyetine göre farz-ı kifâyeyi yapma ecri vardır. Yaptığı ile yeterli olan hâsil olmuşsa, hem insanlığa hem kendine fayda temin etmeye niyet ederse, onun için de yine niyetinin ecri vardır. Düşün bir kere! Dinimizi bilmemekle, dinimizden, dünyamızdan, âhiretimizden, istiklâlimizden ve i’tibarımızdan kaybetmek bize ne kadar çok pahalıya mâl oluyor. Ey Allah’ım! Acziyet ve tembelikten sana sığınırız.

Davetle Cihâd

Davetle cihâda ve bâtil ehlinin şüphelerinin reddine gelince, bu konuda aslo-
lan, malla ve canla fi sebîlillâh cihâdın Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan âyetlerde zik-
redilmesidir. Bu, kîtâlde harbe malıyla destek olmağadır. Barışta ise, İmâm Ebû
Süleymân ed-Dârânî radiyallâhü anh'ten naklen daha önce geçtiği üzere, emr-i
bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker ile ve bâtil ehlinin şüphelerini savuşturmaya
davet etmekle olur. Bu konuda, Enes b. Mâlik radiyallâhü anh'ten naklen sahîh
yolla vârid olan [41] hadîs-i nebeviyyi'ş-yerîfte Efendimiz, "Müşriklere karşı
mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle mücâhede ediniz," buyurmuştur. Bu ha-
disi Ebû Dâvûd ve Nesâî eserlerinde kaydetmişlerdir. Hadis dille cihâdı vacip
kılmıştır. Bu da barış ve savaş esnasında gazete, radyo, televizyon, minber ko-
nuşmaları, bilgisayar programları, internet ağları, inatçı kâfirlere karşı hüccet or-
taya koyan ve onların şüphelerini bertaraf eden, günümüzde son derece yaygın
olan Müslümanlar hakkındaki yanlış algıları ortadan kaldıran risâle ve kitap te-
lifleri gibi insanların kalbinde imanı arttıracak şeylere önem verip müminlerin
dinlerini kavramalarına ihtimam göstermeyi sağlayan bir dizi basın ve fikir di-
namizmini içerir.

Bunlar, gerçekten şer'î ilimleri talep eden ve sair islâhatçı mütefekkir kimse-
lerin vâkîf olabildiği çok büyük ve önemli sorumluluklardır. Müslümanların du-
rumuna önem verenlerin ve her tâlibin ve kültürlü kimsenin bu vazifeye karşı
tedrîsâtla ve kendisini bu tehlikeli vazifeye hazırlayacak ilimlerden nasibini ala-
rak gerekli hazırlığı yapması zorunludur [42].

Helâl Kazançla Cihâd

Helâl rızık kazanarak cihâd etmeye gelince, Allah Teâlâ bunu da fi sebîlillâh
cihâd ile birlikte zikretmiş ve Müzzemmil sûresinin sonunda, bu ümmetten ge-
ceyi ihyâ etmeye dair emrin hafifletilmesi bağlamında, "[O,] sizden hasta olan-
ların bulunacağını bilmektedir. Başkaları da yeryüzünde yolculuğu çıkacak ve
Allah'ın fazl u keremini isteyecekler. Bir başkaları da fi sebîlillâh kîtâle çıkacak-
lar," buyurmuştur. İmâm Ebu Abdillâh el-Kurtubî, "Allah Teâlâ, bu âyette
mücâhidlerin derecesi ile kendisine ve ailesine, ihsanda ve lütufta bulunmak
üzere helâl mal kazananların arasını eşitlemiştir. İşte bu, helâl mal kazanmanın
cihâd mesâbesinde olduğuna delildir. Çünkü Allah Teâlâ helâl mal kazanmayı fi
sebîlillâh cihâd ile birlikte cem' ederek zikretmiştir. İbrâhîm, Alkame'den naklen
Resûlüllâh sallellâhü aleyhi ve sellem'in, "Bir beldeden bir başka beldeye bir yi-
yecek getirip orada günün değeri üzerinden onu satan kimenin Allah nezdindeki
konumu, şehitlerin konumudur," buyurduğunu ve ardından "Bir başkası da yer-
yüzünde yolculuğa çıkarak Allah'ın fazl ü kereminden isteyecek, bir diğer grup
ise fi sebîlillâh cihâd edecektir," âyetini okuduğunu rivâyet etmiştir [43].

İbn Ömer şöyle demiştir: “Allah Teâlâ fi sebîlillâh cihâdda ölmekten sonra, bineğimin üzerinde yeryüzünde dolaşarak Allah’ın lütf u keremini ararken ölmekten bana daha sevimli gelen ölümden daha değerli bir ölüm yaratmamıştır.” Taberânî Ka’b b. Ucre’nin “Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’in yanından bir kimse geçerken, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’in ashâbı o kişinin güçlü kuvvetli yapısını ve canlılığını gördüler ve ‘Yâ Resûlullah! Keşke bu kişi fi sebîlillâh cihâda iştirak etse!’ dediler. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki; “Eğer küçük çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamak için evinden çıkarsa o kişi fi sebîlillâh yola çıkmıştır. Eğer evinden ileri yaştaki anne babasının ihtiyaçlarını karşılamak üzere evinden çıkarsa o da fi sebîlillâh yola çıkmıştır. Kendi iffetini korumak üzere evinden çıkmış ise o da fi sebîlillâh yola çıkmıştır. Gösteriş olsun diye veya övünmek için evinden çıkmışsa o da şeytanın yolundadır,” dediğine eserinde yer vermiştir. Bunu Ebû Sa’id el-Hudrî radiyallahu anh’ın Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’den naklettiği [44], “Sâdık ve güvenilir tüccar, nebiler, sıddıklar ve şehitlerle berâberdir,” şeklindeki ifadesi de desteklemektedir. Bu hadise Tirmizî eserinde yer vermiş ve ‘Hasen sahîhtir’ demiştir. İbn Mâce de İbn Ömer hadisi olarak hadisin bir benzerini rivâyet etmiştir. Bu hadiste geçen faziletin, ‘helâl mal kazanmak’ şeklinde tevcihinden insanlar alışkanlık ve itiyat sebebiyle habersizdirler.

Şüphesiz kazanç İslâm iktisâdının ayakta durmasının vazgeçilmez esasıdır. Çünkü bu, İslâm iktisâdının esaslarının, hususiyetlerinin ve hedeflerinin büyük çoğunluğunu gerçekleştirir ve yine bu gündelik hayatın bir cüz’üdür ve onun sayesinde maişet elde edilir. Bunları gerçekleştiren şeyin tafsili İslâm iktisâdının esaslarından, hususiyetlerinden ve hedeflerinden olan helâl kazanç olup çalışmanın mühim konularının başlıklarına işaret edilmiş bulunan bu husus, ileride büyük bir eserin yazılmasına ihtiyaç duyar. İlki, Allah’ın halife tayin ettiği konularda tahkîkî manada halifelîğin gereğini yerine getirmektir. Kişi kendisi Allah’ın şer’-i şerîfinin gereğini yapar. Çünkü Allah tarafından onun mülkünde halife bırakılmıştır. İkincisi, şer’-i şerîfin sınırları ve makâsı çerçevesinde iktisâdî hürriyetin ön hazırlıklarını yapmak [45]. Üçüncüsü, iktisâdî yaşantıda i’tikâdın gereğini tahkîk ettirmek. Zira İslâm iktisâdî, akde dayalı bir iktisâttir. Dördüncüsü, ahlâkî değerleri tahkîkî hâle getirmektir. Zira İslâm iktisâdî ahlâkî bir iktisâttir. Beşincisi, İslâm iktisâdının dinî ve içtimâî hedeflerini gerçekleştirmektir. Bunun altında da câmi’ bazı hususlar olup, bunların birisi insanın Allah Teâlâ’nın kulu olduğunu tahkîkî düzeyde idrâk etmek ve “Eğer her ikisi de doğru söyleyip malın kusurunu açıklarlarsa her ikisi için de alışveriş bereketli kılınır,” şeklindeki sahîh meşhûr hadisteki manaya uygun olarak toplumun ülfetini ve birbirini karşılıklı sevmesini ve ümmetin ilerlemesini sağlamaktır. Altıncısı, İslâm iktisâdının iktisâdî hedeflerini gerçekleştirmektir.

Bunun en câmi‘ ifadesi, dengeli İslâmî kalkınmanın gelişmesinin sağlanması, helâl ve güzel kazançla insan saadetinin gerçekleştirilmesi, servetin dağılımında iki uç arasındaki keskin uçurumların hafifletilmesi, sarsıntılara ve krizlere karşı sapasağlam duracak olan güçlü bir iktisâdın ikâme edilmesidir. Bu da her türlü askerî, siyâsî ve ilmî gücün esasıdır. Bu sebeple bizim beldemiz olan İslâm âleminin son krizin tesirinden en az etkilenen bölge olduğu fark edildiği için, Batı’dan ve Amerika’dan [46] İslâm iktisâdından istifade etmek gerektiğine dair çağrılarının ardı arkası kesilmeden devam etmektedir.

III. Sonuç

Kazanç, her bir ferдин hayatında gündelik bir iş olunca ve üzerimizde böyle bir etkisi bulununca, her Müslümanın omuzlarına yüklenmiş bulunan zorunlu vazifenin ehemmiyetini ve bunun dışındaki hiç zikretmediğimiz sebepler bir yana, Müslümanların, daha önceden zikretmiş olduğumuz Kur’ân ile cihâd, ilim talebiyle ve davetle cihâd gibi kazanç elde etme yollarını tespit ve tayinde sahih niyetten mahrum kaldıklarında ortaya çıkan mahrumiyetin hasarının hacmini anlamış olduk. Bunları bizzat âyet-i kerîmenin lafzı şâmil olup, meşhur sahih hadis olan “Hiç şüphesiz ameller niyetlere göre karşılık bulur ve herkese niyet ettiği şeyin karşılığı vardır,” kavlinin genel anlam dairesine dâhildir.

Biz bu hızlı sunumdan hareketle, “Müslümanların her biri, İslâm gediklerinden bir gediğin kapatılması ile muvazzaftır,” şeklindeki Nebevî çağrının derinliğini akledebiliriz.

Aman ha! Allah’a sığın! Senin koruduğun gedikten İslâm’a karşı bir saldırı vuku bulmasın [47].